



# Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

4|2024

Dojmy ze současného Zakarpatí | Výstava Anny Gajové se povedla | Jak se stavěl Užhorod | Dubayova rodina v Muzeu rusínské kultury | Jubileum Fedora Vica | Život a tvorba Nestora Dudinszkého | Rod Kričfalušiu v českých zemích, 2. díl | Všichni dobří rodáci v cizích službách | Kostel sv. Archanděla Gabriela vstane z popela

## Na okraj jednoho výročí

Před osmdesáti lety vstoupila sovětská vojska do Užhorodu. Stalo se tak v pátek 27. října 1944, válka měla trvat ještě více než půl roku, a Podkarpatsko bylo už osvobozeno. Jenže to osvobození vypadalo poněkud sporně. Ačkoliv Kreml ještě několik týdnů předtím ujišťoval československé představitele, že náš stát bude obnoven v předválečných hranicích, nestalo se tak. Naplnila se vůle a moc silnějšího.

Historik Jindřich Marek v nedávné stati věnované událostem před osmdesáti lety připomněl v této souvislosti legendárního zbojníka Nikolu Šuhaje a poznamenal, že „třidvacet let po jeho smrti ho v objemu loupeží suverénně trumfla parta soudruhů z Moskvy. Uloupila celou zemi.“

Sovětská moc začala velmi brzy úřadovat. Spolu s místními komunisty zorganizovala už na 26. listopad v Mukačevu sjezd „národních výborů“, na němž byla proklamována prý vůle podkarpatského lidu: připojit region k Sovětskému svazu. Podkarpatsko bylo urychleně přejmenované na Zakarpatskou Ukrajinu. Zhoršilo se zásobování. Nastalo zatýkání, NKVD patrně mělo seznamy lidí, kteří se „zkompromitovali“ buď v době Československa, nebo maďarské okupace. Dalším osobám, a bylo jich hodně, nařídili, aby se hlásili na komisařství (možná to byl jiný sovětský úřad), a už je nepustili domů. Hnali je houfně pěšky do lágru ve Svaljavě, a později dál do sovětského vnitrozemí. Zatýkání a nezákonné represe pokračovaly i později, například vůči řeckokatolickým kněžím, kteří odmítli podepsat přestup k pravoslavné církvi.

Co se dělo v horních patrech politiky, aby se Podkarpatsko stalo i oficiálně součástí Sovětského svazu, to se lze dočíst například v historických studiích profesora Ivana Popa. Cena, kterou Československo zaplatilo za osvobození, byla neúměrně vysoká a hlavně mimo právo a spravedlnost. Především proto, že nikdo se neptal občanů regionu, které v důsledku laxního přístupu představitelů československého státu prodali. Škrtem několika podpisů je připravili o možnost žít dál ve společném státě s Čechy a Slováky. Téměř milion lidí bylo tím zbaveno československého občanství. Pravda, řadě z nich se sice podařilo přesídlit na území republiky, ale museli opustit rodnou zemi.

Proto nemůžu slavit výročí osvobození.

AGÁTA PILÁTOVÁ



Foto Jiří Havel

Podzim v kraji kolem poloniny Boržava

## Alžběta Ferencová alias ZEA: Rusínské vlivy cítím dodnes

**Mladá, sympatická Alžběta Ferencová, známá pod uměleckým jménem Zea, dobývá koncertní pódia, nahrávací studia a stále více si jí všimá i filmová kamera. Její hudba je magická, hlas uhrančivý. Jako herečka je autentická, a když tančí, nemůžete z ní spustit oči. V brzké době ji uvidíme v několika filmech – Pod parou, Vyšehrad 2. Hraje také v seriálech Iveta, Policie Hvar, Šéřka, Panelák. Ve své tvorbě přítom, jak říká, hrdě využívá mnohé vlivy kultur svých předků. Včetně rusínských kořenů.**

**Co pro vás znamená tahle část kořenů, cítíte je?**

Jasně. Jsem člověk, který má velice rád pestrost. Když to upřesním, tahle moje pestrost pro mě znamená jistou výjimečnost. O co pestřejší mám kořeny, tím lépe se cítím, je to pro mě výjimečné. Jsem hrdá na to, že jsem Rom-

ka, ale v našem rodinném stromu se nacházel i neromové. Ano, táta je Rusín. Jak říkám, tuhle pestrost miluju. Ze všeho si můžete něco vzít a poskládat z člověka pestrou skládačku. Vnímám, že si najdu společnou řeč skoro s každým. Podle mě je to díky vícero kořenům. **Dá se říct, co si jako umělkyně berete z té rusínské kultury nebo z toho rusínského dědictví?**

Je to ve mně od dětství. Když jsme byli menší, tak jsme na východní Slovensko, kde jsem se narodila, jezdili často. Všude kolem tam slyšíte hudbu. Lidé na dědině žijí pospolu, společně sdílejí svět okolo, panuje tam ohromná soudržnost. Ta mi asi zůstala v paměti nejsilněji.

Pokračování na straně 3

### POZVÁNKA

Srdečně zveme na neformální  
**PŘEDVÁNOČNÍ SETKÁNÍ ČLENŮ  
A PŘÁTEL SPFR**

**v úterý 10. prosince 2024  
v 16.30 hodin v kavárně Domu  
národnostních menšin.**

**Přijede nám zahrát rusínský soubor  
KANTAR.**

U kávy a sklenky vína si popovídáme o současných novinkách na Zakarpatí, zajímavých událostech doma, týkajících se Podkarpatska i o aktivitách plánovaných pro příští rok.



# Kostelík sv. Archanděla Michaela vstane z popela

Hlavní město vybralo zhotovitele rekonstrukce karpatského, původně řeckokatolického kostela sv. Archanděla Michaela, který vyhořel v roce 2020. Rekonstrukci dřevěného kostelíka v zahradě Kinských v Praze pod Petřínem za 37 a půl miliónu korun provede specializovaná firma **SPOLEČNOST POHL-ARCHATT-CHLÁDEK+T PAR - SV. MICHAEL**. Po dokončení prací bude kostelík ve správě Muzea Prahy. Využívat se bude pro kulturní, muzejní i duchovní účely. Stavební práce by měla mít firma hotové do 18 měsíců od předání stavebního místa.

O výběru dodavatele rozhodla Rada hl. m. Prahy. Stavební firma provede stavební práce

spočívající v rekonstrukci budovy roubeného kostela z 18. století zničeného požárem.

„Beru tuto skutečnost jako dotažení velkého závazku, který za Prahu vůči této památce máme. Jsem rád, že se rekonstrukce konečně posouvá do horké fáze a za chvíli budeme moci vidět první změny,“ říká náměstek pražského primátora pro kulturu, cestovní ruch, výstavnictví, péči o památky, národnostní menšiny a animal welfare Jiří Pospíšil.

Při provádění stavebních prací bude principiálně respektováno a replikováno původní stavební řešení. Jedná se totiž o vědeckou rekonstrukci exponátu skanzenu Národopisného muzea, který je nemovitou kulturní památkou.

Dřevěný roubený kostelík lemkovského typu byl do Kinského zahrady v Praze přenesen

v roce 1929 z Medvedovců u Mukačeva, tedy z bývalé Podkarpatské Rusi, někdejší součásti Československa. Kostelík stál původně v nedaleké obci Velké Loučky (Velyki Ličky). Přesné datum jeho vzniku není známo, údaje dostupné v pramenech i literatuře se různí, pohybuje se v rozmezí druhé poloviny 17. až druhé poloviny 18. století. První převoz kostela se uskutečnil v roce 1793, kdy byl kostelík prodán a celý přenesen do Medvedovců.

Historii i současnosti unikátního kostela se věnoval i cyklus Českého rozhlasu Vltava nazvaný Dřevěné kostely z Podkarpatské Rusi – příklady důmyslné architektury našich předků. Najdete ho na stránkách <https://vltava.rozhlas.cz/drevene-kostely-z-podkarpatske-rusi-prikklady-dumyslny-architektury-nasich-predku-8410697>. **red**

## Výstava plná pohody

Účastníci vernisáže i další diváci výstavy Anny Gajové v Galerii Domu národnostních menšin se shodli, že výtvarná tvorba rusínské výtvarnice je nejen hodnotná a půvabná, ale také plná pohody. Obrazy a ilustrace, které představila, obsahují reálné i fantazijní prvky – však také sama autorka nazvala expozici *Oslava fantazie*, evokuje představivost a probouzejí dobrou náladu. Na vernisáži 7. října promluvil ředitel DNM Jakub Štědrňák, rusínské písně zazpíval Ivan Kostka (z rusínské učebnice hudební výchovy, kterou ilustrovala Anna Gajová) a na housle skvěle zahrál Michael Forš. Setkání mělo příjemnou atmosféru jako celá výstava a také zajímavý bonus: sešli se na ní tři ředitelé kulturních institucí – vedle Jakuba Štědrňáka i ředitel Slovenského domu Vladimír Skalský a ředitel Galerie Miro, Rusín žijící v Praze Miro Smolák. **ap**



Anna Gajová s ředitelem DNM Jakubem Štědrňákem

Foto Pavel Syruček

Karpato - Rusínske krajské centrum  
srdečne pozýva všetkých milovníkov ľudovej zábavy na

## Juliánsky ples

01. 02. 2025 od 19:00

Návštevnícké centrum Staroaramen - Paspův sál  
Pivovarská 244, 150 00 Praha 5 - Smíchov

**Večerom Vás budú sprevádzať:**  
Moderátor: Tomáš Michal Babjak  
Folklorný súbor: Ruthenia  
Hudobná skupina: ARMIS  
Host' večera: Ninka Simčáková –  
majsterka ČR vo Fitness Freestyle

Vstupné 1300 Kč  
Rezervácia: + 420 605 954 884 / [krajane@krajane.info](mailto:krajane@krajane.info)  
Vstupné zahŕňa: účasť v tombole, prítok, večeru a polnočnú polevku.

rusínske centrum

## Narodeniny Fedora Vica

Mistr kresleného humoru a neúnavný propagátor rusínské kultury **Fedor Vico** oslavil osmdesátku. Narodil se 9. listopadu 1944 v Šapinci, který je dnes součástí obce Okružle v okrese Svidník. Patří mezi nejznámější slovenské karikaturisty. Významný umělec rusínské národnosti si během své kariéry vydobyl uznání nejen v domácí, ale také v mezinárodní komunitě, přičemž jeho tvorba zůstává živá, originální a společensky



angažovaná. Má výrazný podíl na dokumentárních filmech režiséra Marka Škopa *Jiné světy* a *Osadné*. V obou vystupuje a hovoří na rusínské téma. Snímky se s úspěchem promítaly také v českých kinech a televizi, *Osadné* zvítězilo ve své kategorii na mezinárodním filmovém festivalu v Karlových Varech. Pravidelně přispívá i do našeho časopisu Podkarpatská Rus. Milému příteli, umělci a činovníkovi přejeme všechno nejlepší! **red**

## Národnosti a film

Pravidelné, letos už třiatřicáté setkání národnostních menšin, které pořádá Dům národnostních menšin a hl. město Praha, si jako téma konference zvolilo Národnostní menšiny a film. Konala se 7. listopadu v Městské knihovně, v podvečer pak v pražském kině Ponrepo. V bohatém programu vystoupil jako první filmový režisér Matej Mináč, který poutavě vyprávěl o svých snímcích *Všichni moji blízcí* a *Síla lidskosti* – Nicolas Winton, a hlavně o setkání s mužem, který na prahu druhé světové války zachránil před nacisty 669 dětí. V dalších příspěvcích se hovořilo o filmech, které dokumentovaly

vztah našich tvůrců k různým národnostem i zahraničním umělců k našim zemím. Např. dokumentaristka Světlana Lazarová mluvila o svých filmech na téma česko-bulharských vztahů, Jitka Rohanová o polských snímcích v českých kinech, Lenka Vichová představila ukrajinská díla, která se uvádějí na pravidelném Týdnu ukrajinského filmu. SPPr přispěla do programu úvahou Agáty Pilátové *Odras Rusínů* v českém a slovenském filmu. V průběhu konference se promítal dokument o romském aktivistovi Ladislavu Goralovi a další filmy o Romech a Vietnamcích žijících v českých zemích. **ap**

## Alžběta Ferencová alias ZEA: Rusínské vlivy cítím dodnes

Dokončení ze strany 1

Byla to vlastně taková jedna velká rodina. A vedle jídla to je právě rusínská hudba, která ve mně zní dodnes.

**Čím se, podle vás, vyznačuje rusínská hudba a třeba rusínský tanec? Připomeňte, že jste vynikající a žádaná tanečnice...**

To není jednoduchá otázka, alespoň pro mě. Rusínská hudba je v první řadě lidová. Dnes ji ovlivňuje i muzika z Ukrajiny, je to taková pestrá směska. Z dětství si rusínskou hudbu vybavuju jako lidovou, veselou, s hlasitým zpěvem. Je hodně emotivní.

**Vedle vlivů z východu pronikají do rusínské muziky i prvky klezmeru, ostatně na Podkarpatské Rusi žilo hodně Židů. Cítíte v rusínské hudbě i židovskou kulturu?**

Ano, myslím si. Jak jsem řekla, ta muzika je velmi pestrý mix. Nejsem muzikolog ani folklorista, ale cítím, že tam ty vlivy jsou. Ono to souvisí i s tím společným spolunažíváním, o kterém jsem mluvila.

**Žije stále v tom kraji, ze kterého pocházíte, rusínská idea, činí se tu Rusíni stále ještě rusínsky?**

Myslím si, že ano. My máme rodinu směrem na Svidník, v oblasti dědinek Kurimka a Šarišské Čierne, kde se narodil rusínský národní buditel Pavlovič. Takže ano, stále to tam funguje včetně toho, že se tu mluví rusínsky. Moje babička i můj děda stále mluví se svými sousedy rusínsky, baví se s nimi jazykem Rusínů.



Alžběta Ferencová

Kultura a tradice se tam udržují. Což mi přijde pěkné.

**Vy sama mluvíte rusínsky?**

Bohužel ne, rusínsky plynne nemluví, ale rozumím.

**Vystupujete ve východoslovenských rusínských oblastech, ať už jako zpěvačka nebo tanečnice? Třeba v rámci nějakých festivalů? Nejsou tu přitom jenom folklórní akce...**

To se mi zatím ještě nepodařilo. Já jsem s hudbou začínala už dřív, když jsem ještě žila v Česku, tedy před nějakými devíti, deseti lety. Můj hudební styl není úplně blízký rusínské lidové hudební tradici. Ale v budoucnosti bych určitě chtěla dělat nějaké slovenské, možná romské projekty, představuju si je jako víc akustické, než jaké provozuju v současnosti. Zatím jsem

Foto Cinemart

tedy na lidových festivalech na východním Slovensku ani na Podkarpatské Rusi nevystupovala, moje hudba se sem příliš nehodí, ale nic není nemožné. Věřím, že s příštími projekty to vyjde. Snad.

**Jak často se vracíte do míst svého narození a do tamější rusínské komunity?**

Pocházím z Prešova. Můj táta je z rusínské komunity ještě trochu na východ od Prešova. Já sama jsem tam teď, bohužel, nějakou dobu nebyla, ale pořád vzpomínám na dobu, kdy jsme sem jako malí často jezdili za babičkou. Vždycky to bylo super! Bývaly to u ní vždycky úžasné prázdniny, samozřejmě úplně jiné, než by byly prázdniny městské. Silně jsem vnímala tu zdejší pospolitost. Všichni se tam nějak znali, sousedé byli skvělí, mohla jsem zajít ke komukoliv, i do domu, bavit se s dětmi, všude zněla dobrá hudba, lidi byli zkrátka spolu, pilo se, jedlo se... Byli tu Romové, Rusíni, někteří to i to. Vládla tam naše romská kultura, zároveň tam byli i bílé lidé, kteří jsou Rusíni, a Romové, kteří jsou Rusíni, žili pospolu a všechno dohromady to fungovalo.

**Zmínila jste, že život v rusínských vesnicích byl jiný než ve městě, byť třeba v rusínské komunitě...**

Ano, byl jiný. Alespoň v době, kdy jsem tam jezdila. Ale myslím, že to bude pořád podobné. Na venkově, v menších obcích, se žije trochu pomaleji, podle mě je to v něčem lidštější. Město je vždycky rušnější, rychlejší a neosobnější. Ale to neznamená, že je to špatně.

**TOMÁŠ PILÁŠ**

Zdroj: Magazín národnostních menšin  
Mezi námi vysílaný na Českém rozhlasě Plus

## Dojmy ze současného Zakarpátí

„Vůně Podkarpatské Rusi je tak silná, že se jí nikdy nezbavíš.“ Tato krásná slova napsal básník a publicista Jaroslav Zatloukal zhruba před devadesáti lety a platí stále.

Na Zakarpátí jsem byla naposledy přibližně před deseti lety, a tak, když jsem dostala nabídku cesty od brněnského spolku Přátelé Podkarpatské Rusi, neváhala jsem ani chvíli a přihlásila se. Můj zájem byl o to větší, že cesta měla humanitární charakter - předání zdravotnického materiálu, který byl zakoupen v Česku za vybrané peníze členů spolku Přátelé Podkarpatské Rusi v Brně, Společnosti přátel Podkarpatské Rusi v Praze i dalších příznivců.

Dvacátého čtvrtého října jsme vyrazili z Brna několika auty, přespali v obci Ladomirovov v okrese Svidník a druhý den vyrazili již k hranici Zakarpatské oblasti Ukrajiny, která byla nedaleko. První přestávka ve Velkém Berezném a první připomínka, že jsme v zemi, kde se válčí. „Uvaga, uvaga“ hlásil místní rozhlas. Rozhlížela jsem se kolem, zdali někdo zareaguje. Lidé však dál klidně pokračovali ve svých činnostech. Mám trochu pocit, že by někteří v případě náletu, ani nevěděli, kam se schovat. Naštěstí bomby na Zakarpátí nepadají.

Dál jsme pokračovali v cestě po dobře udržované asfaltce. Kolem pěkné domky, upravené zahrádky, které ale střídaly velké hřbitovy s mnoha čerstvými hroby padlých vojáků, z kterých mrazí. Jak se asi cítí rodiny těchto vojáků, kteří padli ve válečném konfliktu?

Několikrát nás stavěly vojenské hlídky TCK (territorialnyj centr komplektovanija). Když zjistili, že jsme z Čech, kontrola byla pouze formální. Pozdravem „Slava Ukrajině“ jsme se loučili a pokračovali dál v cestě do obce Podobovce.

Podobovec leží v okrese Chust na severní části poloniny Boržava, kde jsme zůstali ubytování tři dny.

Bylo tam velmi pěkně, strava chutná majitel i personál příjemní a srdeční. V restauraci se vesele bavila skupinka žen hovořících rusky. Nikoho to nepřekvapilo. A opět nelibostná připomínka války: Syn ma-



Předávání humanitární pomoci

jitele penzionu byl právě odveden do válečného pásma. Co se asi honí hlavou jeho rodičům? Zde jsme také předali zdravotnický materiál zakoupený v Čechách. Tato válečná výpomoc bude předána do jednotek, kde slouží vojáci ze Zakarpátí. Jedná se zejména o speciální jednotky u Kurska, Charkova a na Donbase. Dodávám, že vojáci ze Zakarpátí nám po návratu domů poslali video, v němž poděkovali za pomoc.

Navštívili jsme také nejvýše položenou obec Zakarpátí i celé Ukrajiny, Bukovinku. Rádi jsme přijali pozvání na oběd u místních. Oběd byl skvělý. Houbová polévka, dušené houby, domácí chléb, palačinky, domácí klobása i vynikající slanina uzená v domácí udmě. Pokud jde o zásobování, spoléhají domácnosti samy na sebe. Do obchodu jezdí tak jednou do měsíce pouze pro mouku, cukr, sůl. Lokalita je odloučená, a tak sem zatím hrůzy války nedolehly.

Pokračování na straně 7

Foto Jitř Havel

# Rod Kričfalušiů? Svérázný, něco jako Chodové nebo Valaši, 2. část

Nejzápadnější rodina s příjmením Kričfaluši žije v Sokolově v poklidu a spokojeně. Úplně jiný osud lze potkat daleko odtud, až na Moravě. Jen několik málo lidí zná Ivana Kričfalušiho s momentálním „hlavním stanem“ v Uničově. Celý život pracoval „jen u dráhy a v lese“.

Brzy po narození měl vlastně hodně podobný osud jako můj přítel Jirka Krob. Taky se narodil v Mukačevu a po mnoha letech by patrně rovněž nenašel místo, kde to bylo. Je ročník 1942 a z kraje roku 1946 s ním rodiče prchali do Československa. Z prvních let života na Podkarpatsku má v paměti jen věčný strach, a to, jak ho rodiče stále nutili, aby byl potichu a nemluvil. Pořád ho hlídala babička a hrozně plakala, když s rodiči odcházel. Až později to pochopil. Už se totiž nikdy neviděli. Narodil se v místě, kde byl krásný výhled na pevnost Palanok. Dnes už je tam všechno jinak.

S Jirkou Krobem jsme nedávno hledali také jeho rodný dům s číslem 44. Ani místní policista, ani obsluha na benzínové pumpě nám nedokázali poradit a pomoci. Jiné domy, jiné ulice s jinými názvy, žádní místní rodáci. Něco podobního předpokládal i Ivan Kričfaluši, proto nikdy nezatoužil se do své domoviny podívat, natož vrátit.

Jak se protloukal v nové zemi? V závislosti na práci táty, rovněž Ivana. Ten pracoval na dráze a po celou povinnou školní docházku jeho syn měnil školy. Olomouc, Česká Třebová, Trutnov, znovu Česká Třebová. Táta ale brzy zemřel, máma (snad rozená Rozálie Žulygoj) se také nedožila padesátky.

Ivan nebyl ženat, ale dvě desítky let žil s českou ženou. Děti? Syn i dcera (Štefan a Nina) hned po Listopadu 89 odešli do světa. Na západ. Zůstal sám. Přátele nevyhledává. Organizován nikde není. Celý život se živil manuálně. Osobní zážitky, natož curriculum vitae nezveřejňuje a snad je ani nikdy neseštil. Je to velmi nedůvěřivý muž, jenž trpěl ústrky i v naší republice už od ranného mládí. I na vojně (snad v Lito-měřicích). Už ve škole mu dali nálepku „Rusák“.

Přesto z něj cítíte člověka rozvážného. Vzal každou práci, v každé díky zručnosti obstál. Úkoly dokázal plnit a stejně tak mu nedělalo potíže dosavadního zaměstnavatele opustit. Dělal snad s každým náradím, a nejraději v lese. „Nejsem žádný Nikola Šuhaj. Nikdy jsem neloupil ani nekradl. Přírodě rozumím. Víc než lidem. Znáám květenu, zvěř i ptactvo, ale společnost a zábavu nevyhledávám.“



„...tak tady jsem se prý narodil.“

Pan Ivan mluví pomalu a cítíte, jak vás při řeči jakoby testuje. „S kým má tu čest“. Jako autor z něho nemáte šanci získat nějakou perličku. Senzaci, výjimečnost? Ani náhodou. Přesto máte pocit, že je to opravdový chlap. Jen málo lidí s ním má spojení. Nesděluje adresu (má prý dvě), sejde se s vámi, pokud vás doporučil někdo pro něho spolehlivý. Nepomýšlí vůbec na to, že by můj text nějak, byť letmý kontroloval či autorizoval. To ho netíží a k životu to nepotřebuje.

Dáváte si otázku, proč o něm vlastně psát? Sám o to nestojí. Má svůj život a ten si nenechá vzít. Ve svých 82 letech už není zcela zdravý a k životu mu stačí docela málo. Klid. Z jeho tváře vystupujete nelehký úděl i to, že bez publicity se dá spokojeně žít.

Ze všech pěti navštívených rodin se jménem Kričfaluši se právě pan Ivan jediný tolik liší. „Žádná sláva“ prý jeho život nikdy nebyl, naopak až příliš obyčejný a nepoutavý pro magazíny.

V dalších pokračováních už budeme svědky zajímavých a pestřejších osudů, než byl tento. A tak místo tečky vzkaz: „Pane Ivane, kdyby se vám čistota náhodou dostaly do rukou tyto řádky, moc vám děkuji za ty dvě hodinky, co jste mi věnoval v obyčejné hospodě jen kousek od pěkného nádražíčka ve městě Uničov. Dodržím vše slíbené, hlavně nijak „nepřibarvím“ váš doslova obyčejný život. Chovám k vám i vaši pravdivosti opravdovou úctu.“

**VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ**

## Konference „Quo vadis?\": Dynamické procesy v současné karpatorusínistice

Ve dnech 26. a 27. září 2024 se v Ústavu rusinského jazyka a kultury Prešovské univerzity konala mezinárodní konference. Jejím cílem byla komplexní analýza současného stavu karpatorusínistiky na Slovensku. Inicátory a hlavními organizátory byli doc. Mgr. Valerij Padjak, CSc. a Mgr. Michal Pavlič, PhD. Příspěvky zde prezentovali účastníci ze šesti zemí (Slovensko, Ukrajina, Polsko, Maďarsko, Kanada, USA). Prezenčně či on-line na konfe-

renci participovali také účastníci z ČR či Velké Británie. Prezentovaná témata se týkala rusinského školství, lingvistiky, literární vědy, historiografie karpatských Rusínů, překladů do rusinského jazyka, prezentace rusinské kultury ve Slovenském národním muzeu - Muzeu rusinské kultury v Prešove apod. K tématu se vrátíme v příštím čísle nejen v souvislosti s třicátým výročím kodifikace rusinského jazyka na Slovensku (leden 1995). **je**



**KRÁTCE**

\* **Československá „kolonizační“ politika na Podkarpatské Rusi mezi lety 1919-1939** - tak nazval Erik Lukas svou studii, která byla veřejnosti představena 10. 9. 2024 ve velkém sále hotelu Legie. Obsahuje českou i anglickou verzi. Jak napovídají i uvozovky v názvu, publikace vyvrací řadu nepravd a pomluv o působení čs. státní správy v podkarpatském regionu. Ke knize se vrátíme v dalším čísle.

\* **Výročí vzniku Československa** si v Užhorodě i letos 28. října tradičně připomněli členové Spolku TGM, Spolku Slováků a příslušníci zdejší české a slovenské komunity. Tentokrát se vzpomínkové akce zúčastnili i hosté z Česka - ze spolku Přátelé Podkarpatské Rusi a Společnosti přátel PR. Přišli i turisté

z Plzně, Jihlavy a Michalovců, kteří právě pobývali v Užhorodě. Slavnost se konala u pomníku T. G- Masaryka a Milana Rostislava Štefánika.

\* **Osmdesát let od obsazení Podkarpatska sovětskou armádou** 27. října 1944 a tzv. „sjezd národních výborů“ v Mukačevu 26 listopadu téhož roku připomněla čtenářům i některá média. Např. týdeník Reflex tématu věnoval článek historika Jindřicha Marka, který zde uvádí i řadu nepřilíhých známých faktů a doprovází je zasvěceným komentářem. (Reflex č. 43/2024). Stojí za přečtení.

\* **Dokument Andy Warhol - americký sen** režiséra Jána Slivky bude v prosinci uveden v českých kinech. Zkoumá utajené aspekty života významného výtvarníka s rusinskými

kořeny. Warholova osobnost ovlivnila výtvarné umění, film, fotografii, hudbu i módu. Jeho newyorské studio The Factory se proto stalo místem, kde se potkávali ti, kdo ve své době na umělecké scéně něco znamenali. Rodinné kořeny Andyho Warhola najdeme v rusinské vsi Miková na Slovensku. Jak ukazuje nový dokument, ke svému původu se vždy hlásil.

\* **Připomínáme členské příspěvky**, bez nichž nemůžeme připravovat naše programy ani další aktivity! Prosíme, pokud jste tak ještě neučinili, uhradte svůj příspěvek na rok 2024 nejpozději do 20. prosince letošního roku. Už nyní lze také zaslat částku na rok 2025. Těm, kdo příspěvek neuhradí, nebudeme moci od příštího roku posílat časopis. Děkujeme.

# Jak se stavěl moderní Užhorod

Rostoucí význam Užhorodu jako hlavního města Podkarpatské Rusi v rámci ČSR přivádí do města nové obyvatelé z českých zemí a ze Slovenska, kteří sem vesměs přijížděli v souvislosti se státní správou. Dlouhodobé úkoly vyžadovaly zajištění ubytování především pro státní zaměstnance. Jako první byla zahájena výstavba nové čtvrti v severní části města, která dostala jméno Malá Praha.

Výstavba Malé Prahy probíhala ve třech etapách - v letech 1920-1921 bylo postaveno 24 rodinných dřevěných domků pro jednu rodinu. V každém domě se nacházely dva pokoje, předstíň, kuchyně, toaleta, obytné podkroví a u domu zahrádka. Také zde byl postaven jeden velký dřevěný dům se šesti byty. Ve druhé etapě, v r. 1922, vznikly dva srubové domy a čtyři srubové domy čtyřbytové.

Zachovaly se vzpomínky stavitele J. Řičaře o začátcích výstavby obytné kolonie. „Byl nedostatek všeho,“ psal J. Řičář, „stavební materiál, fošny a veškeré příslušenství byly dováženy ze Slovenska a z Čech, místní zdroje nepostačovaly.“ Postupně však docházelo ke zlepšení stavebních poměrů. V rámci třetí etapy v letech 1922 a 1923 byly postaveny zděné domy

byla na tehdejší Rozsypalově ulici vybudována provizorní vládní budova, kterou projektoval architekt A. Dryák. Následoval třípatrový dům pro zaměstnance referátu veřejných prací na rohu Baludanského a Rozsypalové ulice (dnes ul. Dovženka) a obytný dům s rondokubistickými prvky pro vojenské gázisty na Tyršově nábřeží, jenž byl dokončen roku 1928 (dnes nábřeží Nezávistosti). Promenádu u řeky Uh doplňovaly budova Zemského četnického velitelství (ZČV) a čtyřpodlažní obytný dům pro zaměstnance ZČV. Projektoval je architekt Sláma a obě stavby byly dokončeny v r. 1929.

Dodejme, že celkové panorama moderní výstavby Malého Galaga dotvářely Krajský soud a věznice (dokončeny v r. 1927), Jubilejní Masarykova obecná škola (výstavba ukončena v r. 1931 - architekt P. Kropáček), budova Hlavního finančního ředitelství a Národní banky (dokončeny v r. 1929, resp. 1933) a budova hlavní pošty (z r. 1932, architekt J. Gočár). Ústředním místem Malého Galaga byla monumentální budova Zemského úřadu. Nejen kvůli významu pro celou zemi, ale i pro svůj rozsah. Projektoval ji architekt F. Krupka a byla vybudována v letech 1932-1936, Součástí Ma-

Z tehdy známých obyvatel Užhorodu připomeňme malíře a ilustrátora prof. J. Tomáška, nebo odborového předáka J. Malíka. Ukončením stavby jednotlivých domků však závazky družstva neskončily. Družstvo muselo také složit zálohu 292 000 Kč určených na vydláždění 540 metrů chodníků a na stavbu dvou ulic v délce 1 450 metrů (ul. Duliškovičova a ul. Sv. Václava). Krátce po výstavbě domků byla ve čtvrti vybudována kanalizace, zabezpečeny dodávky elektřiny a napojení na vodárenskou síť ve městě. V květnu 1935 zde byly za přispění okrašlovacího spolku vysázeny desítky mladých lípek. Pokud jde o prodej základních potřeb, zabezpečovala jej prodejna Legiodružstva; pro obyvatele bylo k dispozici i nedaleké staré tržiště. Byla zde také zřízena jednotřídní obecná škola. V centrální části čtvrti se nacházelo náměstí K. Marxe (dnes nám. E. Egana), na kterém měl být postaven pomník významnému představiteli dělnického hnutí. Na tento účel družstvo Svěpomoc vyčlenilo příspěvek 2 100 Kč; odhalení pomníku bylo plánováno na podzim 1938. V důsledku politických změn, ke kterým v tomto čase v Užhorodě došlo, již nebyl prostor k realizaci tohoto záměru. Ku



Malá Praha. V popředí dům Legiodružstva



Malá Praha. Dřevěné domy po ukončení první etapy výstavby v r. 1921

- pět dvojdomků a jeden domek samostatný. Byly situovány v rohu jednotlivých bloků, kde se setkávaly dvě ulice. Po ukončení výstavby se v kolonii Malá Praha nacházelo 53 nových bytů. Zde našli svůj domov státní zaměstnanci a představitelé armády se svými rodinami. Byli to převážně důstojníci a rotmistři z nedalekých kasáren, úředníci státní správy, zástupci zdravotní služby, odhadem okolo 200 obyvatel.

Prodejna Legiodružstva, zřízená v Kasárenské ulici č. 1, pomáhala zabezpečovat prodej potravin a základních potřeb. „Tato kolonie dřevěných domů se zahrádkami volala na nás v exotickém prostředí Užhorodu záclonkami v oknech a maceškami na záhoncích hlasitě a jadrně nazdar“ - tak vnímali Malou Prahu s vlasteneckými pocity někteří návštěvníci z Čech.

Nepochybně nejdůležitější kapitolou prvo-republikové výstavby Užhorodu představuje vládní čtvrt Malé Galago. První obytné domy zde byly postaveny v letech 1923-1924. Projektoval je architekt A. Liebscher a byly určeny pro státní zaměstnance Zemského úřadu. Jednalo se o sedm obytných domů. Každý z nich měl tři podlaží, podkroví a jedno podzemní podlaží se sklepy a prádelnou. V témže období

lého Galaga byly i další budovy - obytný dům pro poštovní úředníky, sídlo 12. divize, budova policejního ředitelství, dům lidového zdraví.

Dále se budeme věnovat obytné čtvrti Svěpomoc, která se nachází na levém břehu řeky Uh západně od Masarykova mostu. Byla pojmenována podle stavebního bytového družstva státních zaměstnanců Svěpomoc, které bylo založeno 22. října 1928. Jak vzpomínal předseda družstva J. Seidl v r. 1937, výstavba čtvrti začínala v době slušných služebních platů. Pozemek družstva o rozloze 60 000 m<sup>2</sup> byl rozdělen na jednotlivé parcely, výstavba rodinných domků a vil probíhala v letech 1929-1930. Podle dobových inzerátů činily náklady na menší domek v Užhorodě v této době 70 000 - 80 000 Kč, na vilu nebo na větší domek 120 000 - 140 000 Kč. Převážná většina budoucích majitelů domků si na financování výstavby vzala půjčku. Jak uváděl již zmíněný J. Seidl, členové družstva nesli tíhu splátek trpělivě, s odhodláním, že zase jednou přijdou lepší časy, i když finanční situace členů družstva byla tíživá. Ve čtvrti bylo postaveno 94 domů, ve kterých bydlelo 140 rodin, odhadem okolo 500 obyvatel.

prospěchu všech obyvatel této čtvrti se však podařilo uskutečnit uvedení do provozu silničního mostu T. G. Masaryka přes řeku Uh (v říjnu 1937).

Stručně připomeňme okolnosti vzniku městské čtvrti Velké Galago, která je vymezena ulicemi Sobranecká a Mýtní a nachází se západně od Malého Galaga. Architekt A. Liebscher koncipoval síť ulic a dopravní spojení k centru města. Pozemek se rozdělil na jednotlivé bloky, které byly následně rozčleněny na parcely pro rodinné domy. Poté byly v průběhu 20. a 30. let 20. století jednotlivé pozemky postupně zastavovány; postavilo se tu přes dvě stě rodinných domů.

\*\*\*

I z tohoto přehledu je patrna změna rázu města. Není nadsázka, že Užhorod, byť s menším počtem obyvatel, byl tempem modernizace postaven na roveň Brnu a Bratislavě. I v těch někdy těžších časech první republiky rozvoj města doprovázel dobový optimismus a víra v pokrok. Bylo zde vybudováno nemálo. Co tu obyvatelé města zažili, zůstává součástí kolektivní paměti města.

VLADIMÍR KUŠTEK

# PŘÍBĚH KNĚZE

## Život a dílo otce Nestora Dudinszkého

**Nestor Dudinszky zasvětil život službě Bohu a lidem, pomáhal těm, kteří potřebovali pomoc a duchovní podporu. Působil nejen jako příslušník kléru, ale také jako nadaný spisovatel a publicista, jehož literární přínos byl pro rozvoj kultury našeho regionu obrovský. Jeho život byl plný zkoušek a těžkých výzev, ale vždy v nich našel sílu a inspiraci pro svou činnost.**

Nestor Dudinszky se narodil 20. července 1886 v rodině řeckokatolického kněze Ákose Dudinszkého a Emilie Bačynské ve vesnici Tichyj, okres Velké Berezné. Z dětí byl v rodině nejstarší, po něm přišli na svět mladší bratr a dvě sestry. Základní vzdělání získal v nedaleké obci Roztocká Pastil v tomtéž okrese, poté studoval na užhorodském a mukačevském gymnáziu. Teologické vzdělání získal v Užhorodě, v teologickém semináři, do kterého vstoupil v roce 1912. Před vysvěcením se oženil s Emou Romža, dcerou kněze Nestora Romži a Wilhelminy Pastorové. Kněžské svěcení přijal 16. března 1916 z rukou biskupa Anthony Pappa. Obřad svěcení se konal v užhorodské katedrále.

Téhož roku byl Nestor jmenován pomocným knězem ve vesnici Terebla v Ťačovském okrese. Od roku 1917 do roku 1920 byl farářem ve vesnici Kolodne rovněž v okrese Ťačovo. V letech 1920 až 1924 byl farářem v obci Latirka ve Voloveckém okrese.

Nestorův spisovatelský talent se projevil už v raném mládí, ve studentských letech, kdy začal psát básně. Jeho práce se pravidelně objevovaly v různých dětských časopisech. Později, jako mladý kněz a příspěvatel-korespondent navštívil Beskydy, kde probíhaly bojové akce. Jeho příspěvky o těch událostech a o situaci našich lidí v té době byly publikovány v maďarském časopise „Alkotmány“.

Od samého začátku své profesní kariéry novináře se projevoval jako pracovitý a svědomitý publicista. Kromě politických časopisů se jeho práce objevovaly také v místních novinách rodného podkarpatského kraje i v periodikách jiných regionů.

Otec Nestor Dudinszky psal historické eseje, básně, zprávy a články, které byly publikovány zejména v maďarských periodikách, např. v užhorodském maďarském církevním kulturně vzdělávacím týdeníku Görög Katolikus Szemle (Řeckokatolický věstník), nebo ve dvou užhorodských politických listech Határszéli Ujság (Pohraniční noviny), Ruszinszko Magyar Hírlap (Rusínsko maďarský zpravodaj), či v užhorodském týdeníku Ung (Už). Psal také do periodik Bereg „Bereg“, do politických deníků Szatmári Hírlap a Heti Szemle (Týdenní přehled). Jeho příspěvky se objevovaly i v pražských a budapeštských politických listech Prágai Magyar Hírlap a Budapesti Hírlap, a v dalších novinách a časopisech. Všechny Nestorovy publikace se mi podařilo v těchto i dalších novinách a časopisech najít a zdigitalizovat.

Rusínský lid na Podkarpatsku žil po mnoho staletí v odlehklých oblastech, v údolích i podhůří v malých vesničkách izolovaných od hlučného světa. Život prostých lidí byli omezení a izolovaní, ale jejich srdce byla plná hluboké moudrosti. Lidé si zachovali svůj jazyk, způsob života a rusínské národní obyčeje, rituály, lidové tradice, stejně jako náboženství. Jejich život však byl těžký, žili špatně, dá se snad říct, že téměř v otroctví.

Těžké životní podmínky Rusínů spisovatele Dudinszkého neustále znepokojovaly. Jako přímý svědek místních poměrů se snažil bídu a bolest a neštěstí svého lidu sdělit úřadům. Také o tom chtěl informovat čtenáře v jiných oblastech země, a proto tedy své články většinou psal maďarsky.



Nestor Dudinszky s ženou Emou

Nestor Dudinszky byl spolu s dalšími rusínskými předáky zastáncem „ekonomické akce Verchovina“. Inteligence a řeckokatolická duchovní často poukazovali na zaostalost regionu, a tím chtěli maďarskou vládu upozornit na to, že lid potřebuje pomoc „Chazáři tloustnou, lidé umírají a vláda v tomto regionu spí!“ – to jsou slova Nestora Dudinszkého z knihy A rabszolgák földjéről (O zemi otroků), která spatřila světlo světa v roce 1917. Hodnota této knihy je mj. v tom, že autor v ní hluboce pocítoval a vyjádřil duševní, sociální a ekonomické problémy prostého lidu své země jako přímý svědek a účastník, nikoliv jako pozorovatel zvenčí, případně jako turista či cestovatel. Popisuje tu charakter lidu, sváteční zvyky i každodenní činnosti. Zároveň však také kritizuje lhostejnost státu k problémům prostého lidu. V publikaci lze nalézt i tato slova: „Tuto knihu jsem napsal proto, abych upozornil úředníky na problémy lidu, který zápasí se svým tvrdým životem...“.

Nestor chtěl, aby maďarské politické vedení přestalo ignorovat chudobu našich lidí, aby na ni obrátilo svou pozornost a zacházelo

s rusínskými lidmi jako s jinými národnostmi žijícími v Maďarsku Sociografickému dílu o Podkarpatském regionu se okamžitě dostalo hodně kritiky v tisku, o čemž svědčí četné ohlasy tehdejších provládních novinářů.

Objevily se ale i články, které mladého spisovatele podpořily. „Rusínský lid stále trpí chudobou, tmářstvím a neštěstím,“ napsal například list Szabolcsi Hírlap (Szabolcský zpravodaj) v roce 1917. „Tento hluboce věřící lid Maďarska si zaslouží od státu a společnosti, aby byl zachráněn. Pokud tuto bolest lidu neuslyšíme nyní, později bude příliš pozdě na jakoukoli pomoc. Stále tam vládne otroctví, podobné africkému.“

Jak autor říká, Dudinszky se znepokojením upozorňuje na to, že lidé na Verchovině žijí v neuvěřitelných podmínkách, a cituje spisovatele: „Když jsem sedal ke svému psacímu stolu, vždycky jsem věděl, že snadno mohu vzít do ruky pero, ale co jiného můžu udělat? Koneckonců jsem přesvědčen o tom, že i kdybych ho držel pevněji, nikdo by nevěřil mému líčení, i když je psáno celou mou duší, srdcem, mou myslí...“ Toto líčení se snažilo být plamenem smutku nad mizejícím lidem, komentují Dudinszkého text novinové články. Pro maďarskou historiografii je to šokující sociologický materiál.

Máme jedině přání – aby cíle, který si pro sebe vytyčil Nestor Dudinszky, bylo dosaženo co nejdříve!

V roce 1944 zmínil dopisovatel užhorodského týdeníku Görög Katolikus Szemle, populární reportér Zoltan Bosniak, jméno a dílo otce Nestora a ve svém článku. Kladl důraz na obětavost, citlivost a nezištnost tohoto kněze. Osobnost Nestora Dudinszkého jako prostého člověka i jako spisovatele se vyznačuje hlubokým idealismem. napsal Bosniak. Nestor byl skvělý muž srdce, byl zamilovaný do své rodné Podkarpatské oblasti, do Verchoviny, do hor, lesů i horských potoků. Žil se svými chudými lidmi, prožíval jejich potíže, jejich starosti i neštěstí. Jako kněz byl pokornou duší, trpělivý, chápavý, shovívavý. Spolu s vyjádřením svých názorů předával všude a všem i svou lásku ke spravedlnosti, neúnavně sloužil všem skutečným dobrým počínům. Neznal odpočinek, jeho vysoké cíle a naděje ho neustále nutily pracovat a bojovat. Někdy boj vypadal beznadějně, ale nikdy se ani na okamžik nevzdal.

Někdy to dokonce vypadá, jako by ani nežil v tomto světě, protože existovalo až příliš nespravedlnosti a zla, s nimiž se nikdy nedokázal smířit. Proto není divu, že se mnohokrát setkal s hořkým a bolestným zklamáním. Někteří mu nerozuměli a opomíjeli jeho názory. Kvůli tomu mu bylo často těžko, zvláště když se s nepochopením setkával u kolegů publicistů či spisovatelů.

Svůj život, své duchovní statky rozdělil mezi rusínské a maďarské lidi, Pozorně sledoval události, především ty, které se týkaly sociálních problémů. Více než padesát jeho dopisů o bídné situaci lidí, pravdivě odráží životní podmínky na Verchovině.

Zanechal i básně, které se vyznačují upřímnými a hlubokými prožitky. Je za nimi cítit lehkost výrazu, ale zároveň i smutná nálada. Prostřednictvím básní se projevuje Nestorova citlivá, jemná duše. Vyjadřují hluboké myšlenky o životě, o smrti, o lásce, o štěstí, o přírodě...

Napsal také četné glosy, jejichž styl a jazyk se vyznačuje stručností a jasnými formulacemi. Soubor textů, které po sobě zanechal, by vydaly na knihu o několika svazcích.

Otec Nestor plně přijímal odpovědnost, která na něm spočívala jako na knězi i novináři, v dalších letech se ještě víc projevovала jeho kreativita. Pokračoval ve spolupráci s novinami a časopisy v Maďarsku, které v jeho době existovaly, pilně publikoval. Ale jeho rozsáhlou práci přerušila tragická událost.

V užhorodských novinách Ruzszinskói Magyar Hírlap z roku 1924, o ní napsali: „S velkým smutkem jsme přijali zprávu, že Nestor Dudinszky, řeckokatolický kněz, farář v obci Latírka, se stal obětí nehody. 30. ledna 1924 navštívil svého otce, faráře ve Svaljavě. Druhý den, 31. ledna, odjel do Mukačeva. Když se přiblížil k nádraží v Svaljavě, uviděl, že vlak do Mukačeva právě odjíždí. V té chvíli ještě nevěděl, že se přiblížila jeho smrt. Snažil se dohnat vlak, na plošině pokryté ledem uklouzl a v příštím okamžiku se ocitl pod železnými koly. Vysokému atletickému mladíkovi uřízla kola vlaku obě nohy najednou. Službu konající lékař, který byl na stanici, poskytl první lékařskou pomoc, otec Nestor byl ihned převezen do Mukačeva, kde se mu lékaři snažili zachránit život. Bohužel však ztratil mnoho krve a v těžkých bolestech o půlnoci zemřel.“

V médiích vesměs psali o ztrátě s politováním. Např. časopis Duchovní pastýř uvedl: „Svrá se nám srdce, když nás opouštějí

*Dům faráře  
ve vesnici Tychii,  
kde se narodil  
Nestor Dudinszky  
(Kresba autora  
článku)*



pilní pracovníci. Smrt otce Dudinszkého je mimořádně tragická. Je nám to líto, protože jeho život byl přerušen v plné aktivitě. Čekali jsme od něj ještě mnoho úspěchů a výsledků. Byl to člověk, který skutečně miloval svůj národ“.

Po smrti otce Nestora leželo na bedrech jeho manželky Emy těžké břemeno, měla za úkol uživit a vychovávat jejich děti – sedmiletou Lydii, pětiletého Josefa a měsíčního Daniela. Později s nimi žila v Suskově, Mukačevu a Barkašově, kde mladá vdova pracovala jako učitelka. Později se rodina přestěhovala do Budapešti. V roce 1939 dcera Lydie spolu s manželem, knězem Augustem Medvydém odešla do Ameriky. Měli sedm dětí, které se narodily už v nové zemi.

Otec Nestor byl neuvěřitelný muž se silným charakterem a s velkým srdcem. Horlivý a duchovně založený kněz s hlubokou spiritualitou a citem. Jeho život byl příkladem nezištnosti, laskavosti a milosrdenství, které mnohé inspi-

rovalo. Zůstane v našich srdcích a vzpomínkách jako člověk, který skrze službu Bohu a lidem udělal svět o něco lepším. Jeho tvůrčí odkaz zůstane navždy zachován a bude nám připomínat, že víra a láska mohou změnit svět k lepšímu.

**ALEXANDER DUDINSZKY**

*Badatel v oblasti  
regionálních dějin  
a genealogie kněžských rodů*

**Redakční poznámka:** Autor článku je Rusín, žije s rodinou v Mukačevu. Léta se jako badatel věnuje – vesměs ve volném čase – historii a genealogii. Během této činnosti objevil i zajímavé skutečnosti o pozapomenutém publicistovi, etnografovi a knězi Dudinszkém, a vrací jeho osobnost a dílo na kulturní mapu Podkarpatska. Jeho bádání v tomto směru je zajiště o to nadšenější, že otec Nestor patří k jeho příbuzným.

## Dojmy ze současného Zakarpátí

*Dokončení ze strany 3*

Naší poslední zastávkou byl Užhorod. Bývalé hlavní město Podkarpatské Rusi, nyní stále největší město Zakarpátí s množstvím obchodů západního střihu, restaurací a kaváren. Obchody jsou ale prázdné. Plno je jen v obchodech s potravinami. Setkání s předsedou krajanského spolku T. G. Masaryka Ivanem Latkem a jeho kolegy bylo velmi milé a srdečné. Připomenutí vzniku Československé republiky u busty T. G. Masaryka a Rostislava Štefánika mělo slavnostní, až dojemný ráz. Byl 28. říjen.

Poklidnou, slavnostní atmosféru ale opět přerušila tragická připomínka války. Míjel nás pohřební průvod se státními poctami padlému vojáku. „Toto je každodennost současného Užhorodu,“ řekl mi kdosi z místních lidí.

Po přespaní v Užhorodě jsme se v ranních hodinách vydali na hraniční přechod Ubla a přijeli v pořádku zpět do Brna. Tak tedy na shledanou krásná země pod Karpaty! Snad konečně v lepších časech.

Velké poděkování patří brněnskému spolku Přátel Podkarpatské Rusi, jmenovitě předsedovi Petru Stavinohovi za logistiku i organizaci celého zájezdu i za aktivity týkající se humanitární pomoci pro zakarpatské vojáky.

**DAGMAR BŘEZINOVÁ**

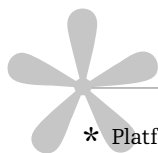


*Vojenských hrobů na užhorodském hřbitově přibývá*



*Dvacátý osmý říjen 2024 v Užhorodě u pomníku TGM*

Foto Jiří Havel



\* Platforma Kulatý stůl Rusínů Slovenska vyhlásila **rok 2025 Rokem rusínského jazyka**. Příští rok si Rusíni na Slovensku připomenou 30 let od slavnostního vyhlášení kodifikace rusínského jazyka v Bratislavě, které se stalo prvním ze splněných cílů, jež si Rusíni ze Slovenska a dalších zemí dali na 1. Kongresu rusínského jazyka v Bardějovských Lázních v roce 1999. 27. leden 1995 se tak stal důležitým historickým milníkem, který potvrdil svěbytnost a posílil emancipaci Rusínů po letech ukrajinizace. I díky kodifikaci je dnes rusínský jazyk jazykem divadla, tisku, médií, Rusíni mají své vlastní rozhlasové a televizní vysílání, vlastní ústav na Prešovské univerzitě a rusínský jazyk má své místo také ve vzdělávacím procesu na školách. Jelikož prohlášení kodifikace rusínského jazyka patří mezi nejdůležitější momenty v obrodném procesu po roce 1989, přijal Kulatý stůl Rusínů Slovenska na svém zasedání usnesení, kterým prohlásil rok 2025 Rokem rusínského jazyka.

\* Vladimír Skála je autorem studie **Rusíni mezi dvěma mlýnskými kameny**. Mimo jiné v ní čteme: „Ruská invaze na Ukrajinu přitáhla velkou pozornost světa k regionu, který zažil více než dost lidského utrpení. Jedni z těch, kteří by o tom mohli hodně říci, jsou Rusíni.“ Poutavý článek pak končí burčujícími slovy: „Nakonec existují i otazníky, které přináší současná válka, která může ještě více

jiným ochrana práv národnostních menšin na Ukrajině. Tato otázka je pro Maďary důležitá především z hlediska ochrany své menšiny na Podkarpatsku a zaručení jejich práv, která v minulosti měla, ale od roku 2014 se stále - a nejen této národnosti - omezovala. Na tom by nebylo nic neobvyklého. V Budapešti se dlouhodobě otevřeně hovoří o tom, že budou blokovat integraci Ukrajiny k EU, pokud Kyjev nesplní požadavky, které Maďari v oblasti národnostních práv mají. Co až tak běžné není, je informace, ke které jsem se dostal. Na setkání Sybiha a Szijjártóa mělo zaznít, že všechna témata týkající se menšin lze otevřít, ale jen ne téma Rusínů. Toto téma má být pro Kyjev uzavřeno. Znamená to, že se o ní nemá jednat... Absolutně pro mě není překvapením, že něco takového mohlo vyjít z úst nového ministra zahraničních věcí. Ukrajina by tím jen potvrdila, že přestože ze sebe dělá evropský stát a celý svět jí v tom má pomáhat, je stále stejnou nedemokratickou zemí, nástupcem nacionalisticko-komunistického mixu, který má daleko od pochopení západních demokratických hodnot,“ píše Petro Medviď.

\* Na stejné platformě najdeme i připomínku výzvy Ústředního talerhofského výboru při příležitosti 20. výročí masových zatýkaní a poprav rusínských lidí, která byla publikována v roce 1934. V roce 1914, spolu s příchodem první světové války, začaly **represe a teror rakouských úřadů proti rusínským obyvatelům Haliče, včetně Lemkoviny**. Tábor Talerhof zůstává v paměti národa důležitým svědectvím. Mezi vězňenými tu bylo velké množství představitelů lemkovské inteligence - politické, kněžské a společenské elity. A právě na tyto smutné události výzva z roku 1934 reagovala.

\* Univerzitní profesor **Peter Švorc** má ve svém portfoliu nejnovější „dítě“. Je jím kniha pod názvem **Zemská hranice mezi Slovenskem a Podkarpatskou Rusou (1919-1939)**. Jedná se o rozšířené vydání publikace, která se pod týmž názvem objevila v roce 2003. Byla tehdy oceněna Prémii Literárního fondu za vědeckou práci a Cenou rektora Prešovské univerzity. Mimochodem - na této alma mater prof. Švorc působí od ukončení svých vysokoškolských studií. „Na prvním vydání této publikace jsem pracoval asi deset let, na tom druhém 30 let,“ přiznává historik lehký paradox své práce. Knize jsme se podrobně věnovali i v našem časopise a tématu se věnoval i národnostní magazín Mezi námi Českého rozhlasu Plus.

\* **Do evidence pamětihodností města Prešov přibudou dvě nové památky**. Podle návrhu, který na svém jednání schválili prešovští městští poslanci, se jimi staly hrob s náhrobkem biskupa Josefa Gagance na městském hřbitově a také válečný hřbitov z první světové války v Prešově. Jejich zařazením do evidence stoupl počet pamětihodností města na 62. Radnice plánuje v příštím roce zřídit i digitální mapu pamětihodností města.

\* **Jubileum Ivana Dzjadyka**. Ivan Dzjadyk je publicista, společenský a církevní činitel. V lemkovském hnutí působí od konce 50. let 20. století. Narodil se 22. října 1939 se ve Florynce. Postupně se stal plodným pracovníkem Sdružení Lemků, spisovatelem a účastníkem kulturního života Lemků v Polsku. 22. října oslavil 85. narozeniny.

\* Vihorlatské muzeum v Humenném, Slovenské národní muzeum - Muzeum ukrajinské kultury ve Svidníku, Východoslovenská galerie Košice a Krajská galerie v Prešově zvou na **průřezovou výstavu děl Pavla Markoviče**. Výstava se koná u příležitosti 100. výročí umělceva narození v rámci projektu Návraty rodáků. Markovič se narodil v obci Čertižné v okrese Medzilaborce.

\* **Peníze** - takový je název inscenace, kterou jako svou první premiéru v nové sezóně uvedl **činoherní soubor Divadla Alexandra Duchnoviče v Prešově**. Nastudování dramatického textu Doda Gombára v interpretaci realizačního týmu v čele s hostující režisérkou Alenou Weisel Leilkovou má charakter celoslovenské premiéry. Uskutečnila se 11. října na velké scéně DAD v Prešově. Rozhodnutí zařadit hudu Doda Gombára působícího většinou v Česku do repertoáru DAD zdůvodnil hostující dramaturg Miron Pukan snahou vykrýt bílé místo divadla. DAD totiž už delší dobu nehrálo současné slovenské drama. „Očekáváme, že svou aktuálností osloví všechny divácké vrstvy. Přes humorné roviny řeší situace všedního dne. Autorův humor je laskavý i bolestný,“ poznamenal Pukan.



Kresba Fedor Vico

omezit rusínskou identitu na Ukrajině. Jak píše Rusín žijící a pracující v Zakarpatské oblasti Mychal Lyžečko, situace pro Rusíny je nejistá. V prostředí, kde národ bojuje o své přežití, není těžké si představit scénář, ve kterém se zradikalizované prvky společnosti začnou obracet proti všem skutečným nebo domnělým nepřátelům. Rusíni, kteří veřejně vyjadřují své názory, by v tomto případě mohli sloužit jako obětní beránek a jejich volání po uznání by se dalo přirovnat k vlastizradě. Jedinou pozitivní stránkou je přistoupení Ukrajiny do EU. Ukrajina se oficiálně stala kandidátem na členství v EU. Je to velký krok pro tuto mladou a těžce zkoušenou zemi. V určitém smyslu by členství Ukrajiny v EU mohlo vrátit tuto část Evropy do stavu před 1. světovou válkou, kdy všichni Rusíni žili v jedné zemi. Vstup do EU tedy nabízí jedinečnou příležitost pro Ukrajinu i Rusíny. Pokud se otázka rusínské problematiky přehlídí během procesu přistoupení a pokud Rusíni ve všech zemích, kde žijí, nedokážou vybudovat robustní instituce, které by sjednotily rozdílné organizace a jednotlivce usilující o stejné cíle, je velmi pravděpodobné, že Rusíni se přidají ke stovkám etnických skupin a jazyků, které zmizí z celého světa. Doufám, že mé psaní přispívá k tomu, aby se to nestalo.“ Tolik Vladimír Skála.

\* Server rusyn.sk publikuje **komentář Petra Medviďa** k aktuální situaci kolem národnostních menšin na Ukrajině. Čtete v něm: „Na začátku září byl na post ministra zahraničních věcí Ukrajiny jmenován Andrij Sybiha, který nahradil Dmytra Kulebu. Na konci téhož měsíce už navštívil hlavní město Maďarska, aby jednal se svým resortním partnerem Péterem Szijjártóm. Opět samozřejmě šlo o již notoricky známá témata, která měla být projednána. Mezi



# „Bdít nad zachováním zákona“ Československá justiční správa na Podkarpatské Rusi. Část IX.

Stejně jako v mnoha dalších oblastech vycházelo rovněž meziválečné vojenské soudnictví z dědictví po rakousko-uherské armádě. Dalo se tak odhadnout z recepční normy, již bylo převzato novým státem rovněž vojenské soudnictví z éry habsburské monarchie. Pro Slovensko a Podkarpatskou Rus platil uherský zákonný článek XXXIII/1912 ve znění novely č. 89/1918 Sb. z. a n. Touto reorganizací byl položen základ jednotné soudní organizace v podobě brigádních a divizních soudů, přičemž divizní soudy pokrývaly oblast několika civilních krajských soudů.

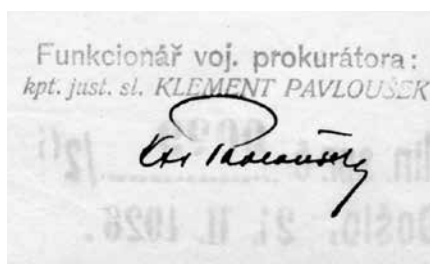
V oblasti rozhodování soudů nastalo za republiky několik úprav. U brigádních soudů byl opuštěn systém senátního rozhodování a přešlo se k samosoudcům z řad justičních důstojníků. Naopak u divizních soudů fungoval nalézací senát složený ze dvou profesionálních justičních důstojníků, přičemž starší z nich plnil funkci předsedy, a dvou přísedících – v případě, že se projednával případ důstojníka, byli přísedícími důstojníci a jestliže stál před soudem příslušník mužstva, byli přísedícími vojáci ze stavu mužstva. Zákon také fakticky umožňoval, aby v případě rotmistřů seděli v senátě rotmistři. Odvolací senáty tvořili dva profesionální soudci, starší opět předsedal, a dva přísedící. Brigádní soudy rozhodovaly o přestupcích a přečinech s výměrou do šesti měsíců. Divizní soudy pak sloužily jako soudy nalézací pro ostatní přečiny a zločiny, jakož i odvolací instancí pro rozsudky brigádních soudů.

Na vrcholu vojenské justice stál Nejvyššího vojenského soudu v Praze, jehož úkolem bylo rozhodovat o opravných prostředcích proti výrokům divizních soudů a dále o zmatečních stížnostech. V čele soudu stál prezident, viceprezident a několika radů – všichni byli justičními důstojníky. Soud podléhal přímo ministři národní obrany a prezidenta soudu jmenovala hlava státu a ostatní funkcionáře vyjmenovával ministr národní obrany.

Vojenská soudní byla zcela nezávislá a podléhala pouze zákonu. Při porušení úředních a služebních povinností spadali disciplinárně svým soudcovským představeným a Nejvyššímu vojenskému soudu. Pro případné odvolání z funkce platila shodná pravidla jako pro jejich civilní protějšky.

## Výstavná sieň Michala Dubaya v Múzeu rusínskej kultúry v Prešove

SNM – Múzeum rusínskej kultúry v Prešove otvorilo výstavu venovanú rodine Dubayovej pod názvom Anna a jej deti, ktorá dokumentovala život matky Anny, rod. Kaliňáčkovej, otca Dezidera a ich siedmych detí – Michala, Dezidera, Marty, Pavla, Ladislava, Anny a Oresta. Po narodení najmladšieho syna Oresta odišiel otec Dezider do Ameriky, odkiaľ posielal manželke Anne peniaze na kúpu pozemkov. Tá však namiesto nich kúpila byt v Prešove a za americké



Razítka a podpis kpt. Just. Klementa Pavlouška z roku 1925. Repro Národní archiv

V sídlech jednotlivých vojenských soudů byly zřízeny úřady vojenských prokurátorů, přičemž v sídle Nejvyššího vojenského soudu se nacházel Úřad generálního vojenského prokurátora, jenž vznikl 20. května 1920 přejmenováním z Úřadu Generálního vojenského zástupce, který podléhal přímo ministři národní obrany. V sídlech divizních soudů úřadovali vojenští prokurátoři (jejich úřady vznikly 20. května 1920 přejmenováním z Úřadu vojenského zástupce u konkrétního soudu, resp. sídelního města soudu) a v sídlech brigádních soudů se nacházeli funkcionáři vojenských prokurátorů (jejich úřady vznikly rovněž 20. května 1920 přejmenováním z Úřadu funkcionáře vojenského zástupce v daném městě). Funkcionáři a prokurátoři byli veřejnými žalobci nařizujícími stíhání trestných činů u svých soudů a pochopitelně se jednalo o důstojníky justiční služby.

Do vojenských věznic se dostávali vojáci, kteří byli umístěni do vyšetřovací nebo prozatímní vazby a pak také ti, kteří u soudu dostali kratší tresty, zatímco do vojenských trestnic byli dodáváni odsouzení s trestem delším jednoho roku. Vojenské trestní ústavy podléhaly přednostově příslušného soudu a ve správních věcech zemskému vojenskému velitelství, resp. později sboru.

V Užhorodě působil v letech 1919–1939 divizní soud a od roku 1919 též brigádní soud a od května 1920 Úřad vojenského prokurátora (do roku 1930) a Úřad funkcionáře vojenského prokurátora. Vojenskému personálu přidělenému k vojenské justiční správě se nevyhnuly určité prohřešky, např. 5. února 1920 se pokusil o vyloupení pokladny užhorodského divizního soudu jednoroční dobrovolník

četař Jaroslav Kolina, který u tohoto soudu sloužil, ale jeho počínání bylo překaženo a pátrala po něm a jeho spolupachateli vojenská policie. Jindy byl příslušník vojenské justice obětí krádeže, např. cestovní taška a fotografický aparát byl ukraden přímo z kanceláře pracovníka divizního soudu! V lednu 1921 se objevila zpráva, že se jednomu maďarskému zpravodajci podařilo v přestrojení za sedláka dosáhnout spojení s uvězněnými vyzvědači u užhorodského vojenského prokurátora. Obdobné lapsusy se však stávaly i budovanému civilnímu soudnictví. Ve výsledku to však byla vojenská justice, která napomohla k částečné personální stabilizaci civilní části justice, neboť díky zákonu č. 198/1925 Sb. z. a n. přešlo do civilní služby několik justičních důstojníků, např. kpt. just. Klement Pavloušek z užhorodské vojenské prokuratury a mjr. just. Otakar Šebesta z užhorodského divizního soudu usilovali o místa okresních soudců u Soudní stolice v Užhorodě.

Některé případy řešené vojenskou justicí byly až humorné. Vojín Alexander Bundovics (nar. 24. 5. 1909) dezertoval 19. července 1931 při pohraničním cvičení v okrese Moldava nad Bodvou od Dělostřeleckého oddílu 261, načež se 27. října 1932 dobrovolně přihlásil u berehovského posádkového velitelství, odkud byl dodán do užhorodské vojenské věznice. V lednu 1933 jej tamní divizní soud shledal vinným ze zběhnutí a několika dalších skutků a odsoudil jej k devíti měsícům. Prokurátor se odvolal pro zmatečnost, neboť Bundovics se při cvičení onoho dne seznámil v zahradě s neznámou ženou, „která se k němu přidala a řekla, že má vojáky ráda, odvedla pak jmenovaného do křoví, kde s ním souložila. V dalším rozhovoru sdělil vojín Bundovics“, že by chtěl jet do Olomouce za kamarádem od dělostřelců, načež ona prohlásila, že jede také do Olomouce. Žena jej vzala na procházku, kterou přerušilo vystoupení dvou maďarských vojáků z křoví, kteří Bundovicsa zatklí, že je na maďarském území, ale se ženou se jen pozdravili. Bundovicsovi bylo sice předloženo několik fotografií žen odpovídajících popisu („asi 175 cm vysoká, postavy silné, prsou značně vyvinutých, vlasů barvy blond“ zastřižených do mikáda), ale Bundovics, ačkoliv na fotky zíral několik minut, nikoho neidentifikoval...

DAVID HUBENÝ

ké peníze poslala všechny ich děti na štúdia, či už do Bratislavy alebo do Prahy. Všetci našli uplatnenie v oblasti umenia, kultúry, vedy, či školstva.

Medzi najvýznamnejších predstaviteľov tejto rodiny patrili určite Orest Dubay st., ktorý sa stal uznávaným grafikom, národným umelcom a rektorom Vysokej školy výtvarných umení v Bratislave. Od roku 1959 vystavoval doma i v zahraničí. Jeho veľkým výtvarným vzorom

sa stal jeho brat Michal, významný kultúrno-spoločenským dejateľ, zakladateľ Štátnej vedeckej knižnice či Galérie výtvarného umenia a diela v Prešove a Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku, ktorému SNM – Múzeum rusínskej kultúry v Prešove otvorilo Výstavnú sieň.

Michal Dubay sa narodil 4.6.1910 v Hačave pri Rožňave, kde bol jeho otec gréckokatolíckym kňazom.

Pokračování na straně 10

# Výstavná sieň Michala Dubaya v Múzeu rusínskej kultúry v Prešove

Dokončení ze strany 9

Navštevoval Ľudovú školu vo Vyšnom Mirošove a odtiaľ nastúpil na Štátne ruské reálne gymnázium do Mukačeva. Počas štúdia v Mukačeve chodil maľovať k maliarovi Beregovskému a prihlásiť sa chcel na Akadémiu výtvarného umenia v Prahe. Nakoniec však vyštudoval na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe odbor zemepis, dejepis a knihovníctvo. Po skončení fakulty ostal pracovať v Prahe ako vedecká pomocná sila v knižnici Karlovej univerzity Klementinum. Po návrate z Prahy (1939) sa stal profesorom na Gréckokatolíckom ruskom gymnázii, kde učil nielen predmety svojej aprobácie, ale aj kreslenie a umeleckú výchovu. V roku 1940 bol zvolený za podpredsedu Kultúrno-osvetového spolku Alexandra Duchnoviča v Prešove a o rok neskôr organizoval rozhlasové vysielanie pre Rusínov.

V povojnovom období bol členom prípravných výborov a aktívne spolupracoval pri zkladaní Ukrajinskej národnej rady Prjaševčiny, Ukrajinského národného divadla v Prešove, Kultúrneho zväzu ukrajinských pracujúcich. Významnú rolu zohral aj pri zriadení Pedagogickej fakulty v Prešove, pobočky Slovenskej univerzity v Košiciach. Stál pri založení Štátnej vedeckej knižnice, ktorej bol aj dlhé roky riaditeľom.

Pozoruhodné výsledky získal ale aj ako maliar - amatér, a to najmä v krajinomalbe. Svoji-



mi ilustráciami prispieval do časopisov i kníh a po zriadení Ukrajinského národného divadla v Prešove realizoval viacero scénických návrhov. Svoje diela vystavoval v Múzeu ukrajinskej kultúry vo Svidníku, v Medzilaborciach, či Uherskom Brode a za svoje dielo a zásluhy získal viacero vyznamenaní, napríklad Pamätnú plaketu mesta Prešov v roku 1960 a 1968, Pamätnú medailu SNP v roku 1964 a štátne vyznamenanie „Za zásluhy a výstavbu“ v roku 1964.

Vo svojej umeleckej tvorbe najviac priestoru vyčlenil pre voľnú maľbu a žáner krajiny. Okrem toho sa venoval tiež kresbe, ilustrácií i scénografií. V jeho tvorbe sa dajú vystopovať tri smery z hľadiska námetov i výtvarného spracovania - kubizujúce obdobie 1925-1940, realistické 1940-1960 a idealizujúce 1960 do konca života. Jeho nesporný talent bol ovplyvnený vnútornými a vonkajšími tvorivými podnetmi (roky štúdia, svetová vojna, povojnové obdobie, Vysoké Tatry). Vytvoril stovky

olejomalieb, tisíce akvarelov, prevažne krajín. V začiatkoch tvorby sa venoval aj grafike a perokresbe. V závere života sú v jeho tvorbe zreteľné surreálne prejavy, často úspešne experimentoval s vrstevným kladením podkladov a farieb. Jeho výtvarný rukopis je výrazný a typicky poznateľný svojou hrou so svetlom. Fascinácia svetlom prestupuje mnohé jeho obrazy v priebehu desaťročí.

Michal zomrel 4.10.1993 ako 83-ročný a je pochovaný v rodinnej hrobke Dubayovcov na prešovskom cintoríne.

SNM - Múzeum rusínskej kultúry v Prešove v roku 2021 od jeho dcéry Anny prijalo vzácny dar v podobe 38 obrazov a bronzového reliéfu Michala Dubaya, ktorý vytvoril Štefan Hapák. Medzi spomínanými obrazmi sa nachádza súbor olejomalieb drevených chrámov zo severovýchodného Slovenska, akvarely, tempery, či perokresby. Okrem spomínaných diel nám jeho dcéra darovala aj osobné dokumenty týkajúce sa osoby Michala Dubaya ako výtahy z matrík, legitimácie študenta Karlovej univerzity v Prahe, zoznamy prednášok, ktoré navštevoval a ďalšie dokumenty. Ďalšími zbierkovými predmetmi, ktoré pre nás majú nesmiernu hodnotu, sú vysvedčenia zo Štátneho reálneho gymnázia v Mukačeve, ktoré Michal Dubay navštevoval v medzivojnovom období (1920 - 1928). V tomto období Podkarpatská Rus patrila k Československej republike a jedným z úradných jazykov bol rusínsky jazyk. O tom svedčia aj práve tieto vysvedčenia, ktoré sú vydané v českom aj rusínskom jazyku.

SNM - Múzeum rusínskej kultúry v Prešove následne otvorilo Výstavnú sieň Michala Dubaya, kde návštevníci môžu vidieť nielen jeho umeleckú tvorbu, ale i osobné predmety, vysvedčenia, vyznamenania.

Mgr. RADKA ONDERKOVÁ

## Všichni dobří rodáci v cizích službách aneb Rusíni zapsaní v dějinách mezinárodního sportu, díl třetí

**TOM BERRY (pokřtěný jako Thomas Baran 21.7.1917 - 12.11.1999) významný hokejový rozhodčí. Žil v Bloomingtonu v sousedství Chicaga. V mládí hrál hokej amatérsky, ale velmi brzy, ve dvaceti letech, se dal na dráhu rozhodčího. Působil nejen v USA v hokeji amatérském i profesionální lize NHL, ale i na evropském kontinentu včetně světových šampionátů jako rozhodčí LIHG.**

Říká se, že prý v tom koutě Evropy těžko rozeznat, kdo je Rusín a kdo Polák. I když je to z obce Saryj Sambir (Ukrajina) do obce Lesko (stát Polsko) jen „co by kamenem dohodil“, přeci jen je v amerických hokejových pramenech uváděno, že známý a uznávaný hokejový rozhodčí Tom Berry pochází z polsko-rusínských kořenů. Berryho otec (Tamasz Baran, Polák) si za manželku vybral jednu ze čtyř dcer Vasila Vaska (což byl Rusín), a jako druhá generace přistěhovalců byli oddáni v Chicagu v roce 1912. Jejich druhorozený syn byl sice pojišťovacím agentem v dopravě a zásobování, ale dal se i na dráhu sportovní - pės-



Dva doklady z Berryho kariéry: Dvacetiletý hráč, a především znamenitý rozhodčí. Jeho obličej je skryt za tehdy nejlepším hokejistou na světě Maurice Richardem (bílý dres) v exkluzivním duelu NHL Montreal Canadiens - New York Rangers (1956).

toval lední hokej. Není se co divit. V rusínské větvi měl švagra Elmara Vaska. A ten hrál hokej profesionálně za slavný klub Chicago Black Hawks.

Náš hokej poznal sudího jménem Berry na mistrovství světa v roce 1961, v tom roce, kdy jsme na šampionátu poprvé porazili Sovětský svaz (6:4) a získali titul mistrů Evropy. A zámožská dvojice Berry - Mc Lean (tedy



Foto archiv

Američan a Kanadan) rozhodovala téměř všechna důležitá utkání. Berry se ještě do Evropy vracel, ale jen do její západní části - Švýcarsko, Anglie, Švédsko, Spolková republika Německo. Znovu se objevil na mistrovství světa ve Švédsku. Při Olympijských hrách 1964 v Innsbrucku byl členem výpravy USA v roli technického delegáta.

Pokračování na straně 12



*Александр Духович*

## Трібун революції у Пряшові – Миколай Ляш

17-го новембра припомянемо собі півокруглу – 35-ту річницю Ніжної революції 1989-го року. Про Русинів тоты револючны дні у втогдышній Чехословакії не значили лем здобытя граждaнських прав, котры суть гарантованы в демократичных країнах, але так само і прав народностных, бо якраз вдяка політичным змінам, котры пак наслідovali, дістали свої права і мы, а могли сьме возродити свій народ по роках українзації.

І третє найвекше місто на Словакії, історичный центр Русинів – Пряшів, жив на кінцю 1989-го року духом революції, який з Праги розшырив ся до цілої державы. І што є інтересным, головным трібунем революції в Пряшові не був ніхто іншый, лем Русин. Актор втогдышнього Українського національного театру (УНТ) – Миколай Ляш.

### Актор, бо на школу не было

Миколай Ляш народив ся 26-го новембра 1933-го року в русиньскім селі Баєрівці, днесь окрес Сабінів. Мав вісем сородників, його отець був малорольник і обходник. Ліценцію дістав як войновий інвалід – одбояр.

Миколай ходив на основну школу в роднім селі. Потім зачав і 1947-ім році штудувати на міщанці в Сабінові, одкль переступив на Державну руську гімназію у Пряшові, гімназію засновану в меджвойновім періоді про русиньських штудентів єпіскопом Гойдїчом. Но з гімназії мусив одыйти, бо його школованя не мав хто фінанцовати. В тім часі уже в Пряшові існував УНТ. В театрі, котрый мав служыти Русинам, які мали стати Українцями, ся в тім часі грало в двох языках – українськім і російськім, причім в першых роках то было головно по російськы.

Ляш пішов на конкурз і був успішным. 10-го октобра 1950-го року наступив до театру і був у нім понад 43 років. Коло роботы успішно абсолвовав спеціальный театралный курз при Державній конзерваторії в Кошыцах. Дворіччым штудіюм здобыв повну середньошкольску фахову освіту у фаху акторства. Но в припаді Миколая Ляша не было акторство лем робота з примушіня. На театралных дочках ся нашов, грав много драматичных і комедіальных роль, на котры тоты, што го виділи, дондесь памятають.

Од 1948-го року із Пряшова высылало і українське штудіо Чехословацького розгласу, котре выникало іщі як русиньське высыланя про Підкарпатську Русь і пряшівський регіон в році 1934 в Кошыцах. По войновых перипетіях і переносіню того штудіо до Праги, Братіславы, вернуло ся на выход, но вже як українське. І як раз в тім высыланю приготовльовали ся і многы драматичны і забавны форматы, в котрых ся самособов хосновав потенціал, який був під руков – акторы УНТ.

Про Миколая Ляша значіла співпраца з розгласом зроджїня Кума Дыні. Было то так, же в другій половині 1950-ых років выникла в рамках українського высыланя популярно-забавна релация Бісїда кумів. В тім програмі як Кум Дыня зачав выступати і молодый Ляш, котрому за 50 років його „кумованя“ робили поступно партнерів далшы акторы театру Николай Симко, Павел Симко, остатнім був Ігор Латта як Кум Мачанка, котрый релацию утримовав і по Ляшовій смерті з новым партнером.

В театрі нашов собі і жывотну партнерку – жену Клару, котра была догорічнов солістков втогдышнього Піддуляньского українського народного ансамблю, котрый выникнув як балет і оперета УНТ. Із ньов выховав і двое дітей – сына Роберта і дівку Клару. Із театру, котрый меджїчасом змінив назву на Театер Александра Духовича і став русиньськым одышов до старобной пензії 31-го децембра 1993-го року. Но як Кум Дыня в розгласі, або як народный розповідач выступав і дале, практично до своей смерті, 10-го апріля 2008-го року.

### Революція і Миколай Ляш

По пражських діях і в Пряшові наштаровав діяльність штудентський рух. Рекаціи на активіты штудентів было, же выникло Обčanské fórum, пізніше Verejnost' proti násiliu. В першій групі

людей формулюючих граждaнський протест був окрім іншых мен і Миколай Ляш.

В першых днях якбач ани Ляш не думав о тім, же ся наведе стане трібунем тьх дій. Як на то споминав? „Пришли за мною братіславскы штуденты высокых школ, ці бы ем міг одмодеровати першый мітінг в центрі міста. Самособов ем був согласный, тадь моя позиція односно втогдышнього тоталітнго режіма была давно знама.“

Першый мітінг у Пряшові проходив 25-го новембра і было на нім коло дватісяч людей, о день іх уже пришло понад пятьтісяч, пізніше десятистісяч. „Найвече іх было 27-го новембра через генералный штрайк, кедь



Фото: Петер Каленьский

ся маса людей тягла од великой пошты через цілу Главну улїцю аж за костел,” споминав Ляш.

Як раз першый мітінг був про Ляша рішучім. Як споминав, здало ся, же тот мітінг скінчїть провокаціями, зато выскочїв на бетоновий черепник і одкрыв мітінг. І так ся Ляш став головным організатором мітінгів, будь на пространстві перед втогдышнім книжкупецтвом Совітьска книга, припадно в Містьскій шпортовій салі або в Парку культуры і одпочїнку.

### Председа Русиньской оброды

Миколай Ляш по новембрі 89 засїв до кресла містьского депутата. В тій функції був у роках 1990 аж 1994. То было максимум, што в політіці досягнув. І потім інтересовав ся політіков, був членом Демократічної партії, пізніше Словацькой демократічой і хрїстіаньской унії, но вже без даякых великих функцій.

Но він собі з того нич не робив. Бісїдовав, же жыє нормално, може вночі спокійно спати, бо нікому свідомо не уближыв, нич матеріалне про себе революційов не здобыв і шов до того зато, жебы людям поміг збыти ся ярма тоталїты.

Дакілько місяцїв по 4-ім сеймі Русиньской оброды (РО), котрый проходив у марці 1994-го року, пришов у РО турбулентный період. Василь Турок, котрый був у функції председа безперервно од першого сейму, абдіковав. І так го в децембрі вычеряв як раз Ляш, котрый шефовав до юна 1995-го року, коли го вычеряв як председа РО Ярослав Сисак. Турок ся до функції вернув знова по 5-ім сеймі.

Но якраз період, коли ся зрік веджїня, був про Русинів барз важным. В тім часі кінчїло ся приготовльїня на выголошіня Кодїфікації русиньского языка. Тота кодїфікація одбыла ся в Братіславі 27-го януара 1995-го року і Ляш як председа РО, організації, котра тот історичный момент ініціовала і приготовила, там выступав із своїм приговором. І так, хоть був у функції коротко, стояв коло того найважнішого, што нелем організація, але Русиньы обше в пореволючнім періоді досягли, од чого могли розвивати далшы активіты, приходити успіхы. Дотягнув процес кодїфікації як председа РО, но подобно як в новембрі 89, хоть стояв при тім найважнішым, сам не зїставав далше у функціях, не здобывав на тім капїтал.

### Орден од президенткы

1-го януара 2023-го року Словацька република припоминала собі 30 років од свого выникнутя. Є звыком, же в тот день, першый в році, президент Словацькой републикі передавать державны ордены вызначным особностям.

В рамках святковань 30-ой річницї выникнутя Словацькой републикі нагородила втогдышня президентка Зузана Чапутова Орденем Людовїта Штура III. класы русиньского актора, трібуну Ніжної революції в Пряшові і бывшого председа Русиньской оброды – Миколая Ляша.

Ляш був нагороджений in metoгиам за вынятковы заслугы о демокрацію і її розвиток, як і за розвиток Словацькой републикі в области уменя і в соціалній области, головно при кодїфікації русиньского языка. Орден за Миколая Ляша перевзяла вдова по нагородженім – Клара Ляшова.

ПЕТРО МЕДВІДЬ



## Zajímavosti z rusínských krajů na Slovensku a v Polsku

Po čase se ozývám z oblasti rusínského osídlení na Slovensku a v Polsku. Letos koncem září jsem navštívil na turistických cestách slovenské Bukovky a polské Bieszczady.

Ve vesnici Ulič mi místní paní výčepní potvrdila zdejší rusínské obyvatelstvo, avšak, jak říkala, již převažují starší ročníky a chalupáři, mladí se stěhují do měst. Zajímavým religionistickým zjištěním je, že od 90.let minulého století zde vyrůstají nové pravoslavné kostely, vedle původních řeckokatolických (poznatek z Ubly a Uliče).

Další poznatky mám z četby tabulí obcí s dvojjazyčnými názvy: UBLA = VUBLJA, ULIČ = VLYČ, KRIVÉ = KRIVYJ, ZBOJ = ZBOJ, NOVÁ SEDLICA = NOVOSELICJA, MEDZILABORCE = MEDŽILABIRCI (psáno cyrilicí).

Polské pohoří Bieszczady je valnou měrou zahrnuto do Národního parku a platí zde přísné podmínky pro pohyb a pobyt. Celou oblast vysídlili Poláci po druhé světové válce a je zde jen hora a les, lidská sídla jsou veskrze rekreačního charakteru. Navíc silná ostraha hranice s Ukrajinou. Narazil jsem na někdejší vesnice v podhůří s torzy známek osídlení, co bylo zajímavé, tak info-tabule uváděly že místní ne-polské obyvatelstvo vysídlilo do SSSR (Beregy Gorne, Smerek).

Tolik k Rusínům v zahraničí.

**J. Furch**

### Pátrání po obci Hliňanec

Obracím se na vás s prosbou: Dostaly se mi do rukou některé články (materiály) o dřevěném kostelíku sv. Barbory a Prokopa v Kunčicích p. Ondřejníkem.

Uvádí se tu mj., že "dřevěný, původně řeckokatolický kostel sv. Archanděla Michaela se nacházel v obci Hliňanec na Podkarpatské Rusi. Byl postaven na přelomu 17. a 18. století. V registrech obce Hliňanec je k roku 1735 zmínka o jeho opravě."

Někde jsem objevil, že snad tato obec Hliňanec byla zrušena nebo možná zničena, nevím. Údajně se nacházela někde v "okolí" dnešní Svaljavy (ukrajinsky: Свалява), což je ukrajinské město v Zakarpatské oblasti na řece Latorica. Je správním střediskem okresu (rajonu) Svalj(í)ava.

V Kunčicích p. Ondřejníkem jsem se nedopátral. Hledal jsem na mapě, ale ani tam jsem nenašel. Na vojenské mapě z r. 1930 obec



Foto Jiří Havel

Rázovitost podkarpatského venkova zůstává stále zachována

jsem rovněž nenašel. Hledal jsem po internetu, ale nedopátral jsem se ničeho. Našel jsem však časopis Podkarpatská Rus. Pročetl jsem si některá čísla. Z toho jsem usoudil, že možná tady s vaší pomocí se mohu dopátrat k obci Hliňanec, nebo aspoň nějaké informace získat. Proto se obracím na vás s prosbou o pomoc při pátrání informací o obci Hliňanec.

**Bohumil Kaděra, Opava**

*Patrně pana Kaděru zklameme, ale ani nám se nepodařilo vypátrat stopy obce, o kterou se zajímá. Otištěním tohoto dopisu tedy zároveň prosíme naše čtenáře o spolupráci: Pokud něco víte o Hliňanci, nebo máte osobní informační zdroje, napište nám!*

### My Rusíni sme tu!

Svoj článok píšem pod dojmom z celoslovenských osláv 80. výročia SNP. Myslím, že je potrebné poďakovať všetkým tým, ktorí sa na prípravách a uskutočnení podieľali. Stalo ich to veľa úsilia, námahy a prekonávania i prekážok, ktoré sa pri organizovaní takýchto podujatí vyskytnú. Je dobre, že vládna garnitúra z osláv 80. výročia neurobila svoju oslavu ale otvorila priestor pre všetkých.

V príhovore pána prezidenta ma zaujali okrem iného aj dve veci. Pán prezident povedal: „Nikdy sa nebojme povedať svoj názor“. Pekne to znie ale nie vždy je to pravda. Verím tomu, že do budúcnosti sa to zmení.

Ako Rusíni žijúcom na Slovensku mi bolo ľúto, že pán prezident vo svojom prejave poďakoval Čechom, Rusom, Francúzom, Maďarom a ďalším národom za účasť v tomto boji, a na nás Rusínov akosi zabudol. Pričom my Rusíni sme stali pri zrode 1. čl. zboru v bývalom ZSSR. Tvorili sme najpočetnejšiu časť zboru. Severo - východné Slovensko kde žije prevažne rusínske obyvatelstvo sa veľmi aktívne podieľalo na podpore partizánskych skupín, na podpore SNP. Len si spomeňme na vypálený Tokaják a zabitých mužov z tejto obce ako aj ďalších obcí.

Myslím, že aj napriek tomu musíme byť hrdí na našich predchodcov všetkých Slovákov, Rusínov, Maďarov, Poliakov, Nemcov, Rómov a ďalších, ktorí sa postavili proti fašizmu a ľudákom v boji za oslobodenie nielen našej vlasti. **PaedDr. Ivan Pajtaš, Humenné**



Všem našim členům,  
čtenářům a příznivcům  
přejeme krásné Vánoce  
a nadějný rok 2025!

Výbor SPPR a redakce

## Všichni dobří rodáci v cizích službách

*Dokončení ze strany 10*

V obou úrovních - profesionální i amatérské - spolupracoval s jinou osobností z řad hokejových rozhodčí - s Martinem Gustafssonem. Tehdy se ještě sudí nedokázali hokejem uživit a oni byli velice činní i jinak. Pracovali na pra-

vidlech, hracích rádech, na všem, co souviselo s hrou a jejím provozováním. Bylo to v éře, kdy se hrálo bez přileb na hlavě a brankáři neměli povinně masky. To přicházelo až na sklonku jejich aktivní činnosti.

Berry, otec tří dětí, ale žádné z nich ke sportu nepřivedl. Nejmladší dcera se věnovala závodnímu tanci a starší syn se „potatil“ v pojišťovnictví. Samozřejmě „doma“ v Bloomingtonu.

Na americkém kontinentu se potkal s některými československými či sovětskými hokejisty v době, kdy tam utkali, nebo daleko později, kdy už to bylo možné a oni hráli za kluby v zámoří. Příležitosti k tomu měl dost. Jeho jméno najdete v řadě „booků“ jednotlivých ročníků kanadsko-americké NHL. Statistiky jsou přesné, osobní údaje nejednotné.

**VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ**